

JURISTFIRMAN
Christian Diesen

Christian Diesen – Eva F. Diesen

UTVÄRDERING AV BARNAHUS PÅ ÅLAND

Rapport avgiven i september 2015, avseende
barnhusets verksamhet 2014

Förord

Vi har haft i uppdrag från Ålands Landskapsregering att utvärdera den verksamhet som bedrivs på Åland enligt den s.k. Barnahusmodellen. Det kan diskuteras – vilket också sker i denna rapport – om verksamheten uppfyller modellens kriterier, men själva etiketten är oväsentlig. Det viktiga är att olika myndigheter samverkar till skydd och stöd för utsatta barn. Så sker numera på Åland och ett mycket tydligt intryck av vår granskning är att alla inblandade tycker att verksamheten är bra. Det är slående i hur hög grad huvudmän och medarbetare är överens om det positiva med barnahus och om att det vore uteslutet att gå tillbaka till utredningsrutiner utan den samverkan som nu sker. Det finns också en stor samsyn när det gäller vissa brister och behovet av utveckling.

Ur de inblandades synvinkel fanns det egentligen inget behov av en utvärdering. Samtidigt måste alla verksamheter som kräver specialisering och extra resurser utvärderas med jämna mellanrum. Satsningarna måste kunna motiveras med att de ger bättre resultat (än tidigare). Så är också fallet med barnahusverksamheten på Åland, i vart fall om man utgår från de inblandades intryck. Det vore dock bra om detta intryck även kunde stödjas av hårda fakta. Tyvärr har möjligheterna till en mer vetenskaplig granskning av verksamheten varit begränsade: Årspopulationen av barnärenden är litet, mer slumpmässiga faktorer kan inverka både på omfång, innehåll och resultat i utredningarna, det finns ingen bra möjlighet att jämföra med motsvarande verksamhet som bedrivits utan barnahus (innan reformen eller parallellt), det är svårt att bedöma resultaten utifrån mått som åtalsfrekvens eller fällande domar och det finns heller inga fasta kriterier att bedöma socialtjänstens åtgärder efter etc. Vi har i vår granskning av barnahus på Åland i någon mån jämfört med resultat från motsvarande utvärderingar i Sverige och även försökt föra in internationella erfarenheter, men vill samtidigt betona att den utredning vi här ligger fram framför allt ska ses som en "självvärdering", dvs. att vi samlat ihop vad de ansvariga för och medbetarna på barnahus själva anser om kvaliteten.

Slutresultatet är nästan enstämigt positivt. Det är möjligt att vi hade fått fram en del kritiska synpunkter om vi ställt våra enkäter även till poliser och socialarbetare som inte jobbar med barnahus, till politiker och till föräldrar som kommit i kontakt med verksamheten. Det hade dock ändå inte varit möjligt att komma ifrån den genomgripande slutsatsen: Barnahus på Åland är en mycket lyckad reform.

Vi vill tacka alla trevliga ålänningar för ett gott samarbete och hoppas verkligen att engagemanget för utsatta barn lever vidare och utvecklas!

Christian Diesen

Eva F. Diesen

Innehållsförteckning

1. Barnahusmodellen	4
1.1. Svenska undersökningar	5
1.1.1. Barnahusutredningen 2010	5
1.1.2. Rädda Barnens Rapport 2013	7
1.2. Klarar Åland kraven?	11
2. Utredningskvalitet	14
2.1. Polisutredningarna	15
2.2. Socialtjänsten	19
3. Intervjuer och enkäter om verksamheten	23
3.1. Enkät till representanter för samrådsenheter	23
3.2. Enkät till medarbetare	25
4. Diskussion	27
4.1. Sammanfattning	27
4.2. Framtiden	29

1. Barnahusmodellen

Det första barnahuset (Children's Advocacy Center, CAC) startades i Huntsville, Alabama, USA, år 1985, och blev snabbt en framgångsrik modell som spred sig över landet. Idag är över 900 amerikanska barnahus anslutna till riksorganisation för CAC och det finns även några hundratal sådana hus utanför USA. Det första barnahuset i Europa bildades på Island 1998 (- därifrån kommer alltså begreppet "barnahus" som beteckning för modellen -) och numera finns det ett antal sådana hus bl.a. Norden, bl.a. över 30 i Sverige.

Vad som kännetecknar modellen är framför allt tre bärande idéer:

1. Personer som arbetar med utsatta barn behöver vara specialutbildade och ska ha kunskap om barn som offer för brott
2. Om de som möter det utsatta barnet samarbetar interdisciplinärt når man en högre kompetens, en högre utredningskvalitet och en snabbare process – ärendet bör inledas med ett samråd mellan experterna/utredarna på barnahus
3. Om samarbetet sker "under samma tak" (i ett särskilt barnahus) ökar förutsättningarna för samarbetet och det ger barnen en större trygghet

I olika länder kan det finnas olika kriterier för vad som kan/får kallas "barnahus"; i USA ställs t.ex. vissa krav för medlemskap i den nationella samarbetsorganisationen och i Sverige har man ställt upp vissa villkor för att ett barnahus ska kunna tillämpa det regelverk som utformas (bl.a. Socialstyrelsen). När det gäller det interdisciplinära samarbetet är det underförstått att man förutom polis/åklagare och socialtjänst behöver experthjälp från barnpsykologi/barnpsykiatri och barnmedicin/rättsmedicin. I ett fullständigt barnahus finns dessa experter att tillgå på själva barnahuset, i mindre fullständiga hus nöjer man sig med att vid behov remittera barn till sjukhus eller psykiatrisk klinik. I ett fullständigt barnahus finns också behandling/rehabilitering för barnet att tillgå i anslutning till barnahuset, medan den delen ligger helt utanför barnahus i andra fall. En fråga är om man kan uppfylla kraven på "barnahus" om man bara har samarbete mellan polis och socialtjänst. En annan fråga är om barnahuset kan vara uppdelat på flera olika institutioner (men att man samarbetar under utredningarna, med samråd och uppföljningar), dvs. att huset bara är en symbol. Kan barnahuset finnas hos polisen – eller försvinner då den trygghetsdimension man eftersträvar med barnahuset?

Frågor som dessa – vad som i praktiken krävs för att en utredningsenhet ska få kallas barnahus – har diskuterats ingående av utredningar i Sverige. Resultaten presenteras i nästa avsnitt, men innan dess finns det anledning att fokusera på problemställningen. Är det viktigt att det finns en (internationell) norm för vad som är ett barnahus? Ett skäl skulle kunna vara att idén förfuskas om vissa hus har så begränsad verksamhet att man aldrig kan göra de kvalitetsvinster som ett nära samarbete förväntas ge. Om åklagare, läkare och barnpsykiater aldrig medverkar i samråden (utan bara finns som externa samarbetspartners) är inte mycket vunnet i förhållande till traditionella utredningsformer. Å andra sidan kan man påstå att varje reform som gynnar barnets bästa är viktig – även om omorganisationen är begränsad. Redan ambitionen att ha ett barnahus visar på progressivt tänkande och redan

ett utvecklat samarbete mellan socialtjänst och polis är en viktig landvinning i praktiken. Verksamheten kan utvecklas steg för steg.

1.1. Svenska undersökningar

Vilka krav som bör ställas på ett barnahus (eller för att en verksamhet ska få kallas "barnahus") har diskuterats länge i Sverige. Några definitioner har inte uppställts i lag, men de nationella huvudmännen (Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten och Rättsmedicinalverket) har haft en agenda för att skapa normer och enhetlighet. I linje med denna ambition gjordes Barnahusutredningen 2010 av forskare på Stockholms Universitet (med bl.a. undertecknade) för att kartlägga praktiken och för att bedöma hur barnahus hävdade sig gentemot ordinarie barnverksamhet i kommunerna. Nyligen gjorde Rädda Barnen, med bidrag från Brottsofferfonden, en ny utvärdering av de svenska barnahusen. Syftet var framför allt att bedöma hur barnahusen uppfyller de kriterier, som man i regel uppställer för att en verksamhet ska kunna karakteriseras som ett "barnahus".

1.1.1. Barnahusutredningen 2010

Barnahusutredningen 2010 utfördes av juridiska institutionen vid Stockholms Universitet (Christian Diesen, Eva Diesen, Johan Beije och Anna Kaldal) på uppdrag av Socialstyrelsen RPS, Åklagarmyndigheten och Rättsmedicinalverket. Uppdragets frågeställningar var att bedöma om barnahus leder till att utredningarna bättre anpassas till barnet och om underlaget för rättsprocessen och samhällets fortsatta insatser förbättras genom den verksamheten. Samtliga då verksamma barnahus, 22 stycken (- nu finns det över 30-), ingick i undersökningen som kom att omfatta en granskning av ca 1.000 ärenden. Utredningen gick så till att verksamheten vid 8 barnahus granskades och jämfördes med verksamheten i 4 traditionella distrikt (utan barnahus). Dessutom genomfördes en rad enkäter med huvudmän, medarbetare, föräldrar och barn. Ett centralt resultat som framkom vid granskningen var att alla inblandade ansåg att *barnahus var bättre för barnen* (och för föräldrarna). Ju mer samordning (inte minst geografiskt) som sker mellan de utredande myndigheterna desto bättre är det ur familjens synvinkel; större bekvämlighet, större trygghet. Den barnvänliga miljön framhölls som ett positivt element.

När det gäller barnens respons på verksamheten (i en enkät som kom att omfatta 111 barn) var det mesta positivt, men det framkom även vissa kritiska synpunkter. Särskilt de lite äldre barnen blev nervösa av långa väntetider i väntrummet och vissa (22%) tyckte att de inte fått tillräcklig information om vad som skulle hända. Däremot tyckte alla barn att de fick bra svar på alla frågor de själva ställt och att alla i personalen på huset var hjälpsamma och snälla. På den allmänna frågan om hur det kändes att komma till barnahus svarade ca hälften att det kändes bra, medan den andra hälften var nervösa, hade ont i magen, svarade att det kändes pirrigt etc. Alla barn som fått något att äta och dricka innan själva mötet var mycket nöjda med detta. Enkäten till barnen visar att själva bemötandet av barnen är mycket viktigt, att personalen måste ta hänsyn till att barnen ofta är spända inför utredningen.

Beträffande kompetensen på barnhusen visade den sig vara mycket varierande om man ser till vilka yrkeskategorier som blivit involverade i verksamheten på en organisatorisk basis. Man skulle rentav kunna tala om ett A-lag och ett B-lag: I de minsta husen handlar det om att polis och socialtjänst har skaffat en lokal på stan med förhörssrum och att utredarna hos polisen kommer dit för att hålla förhör med barnet i sitt ärende. I bästa fall är en tjänsteman från socialtjänsten stationerad i barnhuset och sköter samordning, men i vissa fall saknas även denna funktion. Då är det frågan om det verkligen handlar om ett barnhus eller om en enklare hybridfunktion. Om barnhuset inte har ett bredare samarbete (med även barnmedicin och barnpsykiatri samt åklagare) är det tveksamt om det ska kallas "barnhus". Detta ska diskuteras närmare i de två kommande avsnitten, men är en återkommande debattfråga i Sverige, där man diskuterar om man – som i USA – ska ha vissa kriterier (certifiering) för en barnhusverksamhet. Vad som ska sägas på detta stadium är att *samrådet* är en viktig idémässig del av barnhusverksamhet, dvs. att involverade huvudmän träffas vid inledning av ett barnärende för att diskutera vad som bör göras. Tillämpar man inte samråd som metod är en av huvudtankarna bakom barnhus förlorad.

Vad man också kunde konstatera vid en jämförelse mellan barnhusen var att det hade betydelse för inriktning, arbetsformer och resultat vilken myndighet som ansvarade för verksamheten. Huvudansvaret hamnade oftast på den institution som dragit igång projektet: Om det var polis och åklagare som startade det hela blev verksamheten mer fokuserad på brottsutredningar, om det var sociala kom socialtjänsten att ha en större roll och om det var barnpsykiatrin blev det ett bredare ansvar. På detta sätt är det – och har förblivit – vissa skillnader mellan de svenska husen: I Linköping (barnpsykiatrin) finns det mest kompletta barnhuset (som har med psykologer vid samråd och har psykisk rehabilitering för barnen inom husets väggar), medan Uppsala (åklagarna) har de bästa polisiära resultaten.

Barnhusutredningens mest uppseendeväckande resultat handlar om den polisiära uppkläringen. Det visade sig nämligen att *distrikt med barnhus inte hade fler åtal än konventionella polisverksamheter*, ett vanligt distrikt (Halland) hade högst åtalsfrekvens och även snittet var något högre för de vanliga distrikten. Bland barnhusen var Uppsala bäst, vilket inte var förvånande eftersom åklagarna i distriktet som utreder barn jobbar på själva barnhuset och är mycket aktiva i all verksamhet där. När man försöker analysera varför barnhusen inte nått bättre resultat kan man generellt säga att husen är under utveckling och att det tar tid innan det interdisciplinära samarbetet kan ge tydliga resultat. På sikt borde resultaten absolut bli bättre med den bredare kompetensen. Skälet till att man inte nått dithän är att det råder samma brister i alla distrikt (oavsett barnhus eller ej): Utredningarna tar för lång tid, läggs ned utan att alla adekvata åtgärder vidtagits, det hålls undermåliga och alltför få barnförhör, ännu sämre förhör med misstänkta etc. I utredningen kunde man också konstatera att de distrikt som hade bra uppkläring hade engagerade *åklagare* (som deltog i barnförhören och aktivt ledde förundersökningarna), man arbetade snabbare och då oftare använde tvångsmedel (anhållande, husrannsakan etc.) samt höll fler och bättre förhör med barnen. De slutsatser som måste dras av analysen är för det första att utredningskompetensen generellt måste förbättras och för det andra att förundersökningsledare (åklagare) bör vara med på samråd.

Beträffande *socialtjänstens åtgärder* konstaterades att relativt få barn blev föremål för en barnavårdsutredning. I en del barnahusdistrikt kunde detta bero på att barnen fick krisstöd på själva barnhuset, men allmänt sett gällde också att barn i barnahusdistrikt blev föremål för fler åtgärder än i vanliga distrikt. När det gällde barn som blev omhändertagna kunde man i alla distrikt se en övervikt för barn som redan tidigare var föremål för omsorger från socialtjänsten. Om samarbetet mellan socialtjänst och polis kan slutligen också noteras att detta var betydligt mer frekvent och bättre i distrikt med barnahus. En stor fördel är att sociala utredningsinsatser kan påbörjas och bedrivas parallellt med polisutredningen – i distrikt utan barnahus är det vanligt förekommande att socialtjänsten avvaktar polisutredningens resultat innan man eventuellt börjar egna utredningar.

Sammanfattningsvis visade utredningen att barnhusen i Sverige var mycket olika. Den främsta anledningen till olikheterna torde kunna tillskrivas upptagningsområdets storlek, dvs. antalet barn man tar emot per år. Där kunde skillnaden variera mellan ca 1 barn och 5 barn per vecka. I de större distrikten finns alltid en anställd samordnare (vanligen från socialtjänsten) som administrerar verksamheten, dvs. kallar till samråd, bokar förhör, sköter arkivering etc. , i de små distrikten saknas denna funktion. Eftersom de större distrikten har poliser (och i några fall även åklagare) stationerade på barnhuset blir det fråga om en helt annan, mer permanent och kontinuerlig, verksamhet än om "barnhuset" bara är en särskild lokal där man håller samråd och förhör. Självklart är det eftersträvansvärt att ett barnahus har ständig bemanning och god närvaro från alla specialiteter, men samtidigt kan man inte begära att resurser avsätts för en population av barn som är för liten för en bred verksamhet. Man kan exempelvis inte ha en barnläkare permanent tillgänglig på barnhuset om det bara är något enstaka barn i veckan som behöver genomgå läkarundersökning. Ett, dock något begränsat, sätt att öka underlaget för verksamheten på huset är att ha en bred *målgrupp*. Här var det också stor skillnad mellan barnhusen; vissa tar bara emot barn under 15 år (andra 18 år), några tar bara sexualbrott mot barn (medan de flesta även tar barnmisshandel), vissa tar även emot barn som bevittnat våld i familjen och flickor som utsatts för könsstympning. Det finns även några barnahus som även låter barn som förövat brott komma till huset.

1.1.2. Rädda Barnens utredning 2013 "Inuti ett barnahus"

Med stöd från Brottsofferfonden gjorde Rädda Barnen (som länge engagerat sig för barnahus i Sverige) 2014 en ny utredning av barnhusen i Sverige; "Inuti ett barnahus". Undersökningen utfördes av psykologen Åsa Landberg och professorn i barnpsykiatri Carl Göran Swedin och hade som huvudsyfte att utreda i vilken mån barnhusen klarar de kriterier som brukar uppställas för att verksamheten ska uppfylla kraven på sådan verksamhet. Kraven finns uppställda som villkor för certifiering i den amerikanska organisationen för Childrens´ Advocacy Centres, men har även, för svenskt vidkommande, formulerats av den svenska samverkansgruppen för barnahus (RPS, Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen) i en skrivelse från RPS till regeringen 2009. Förutom att betona vikten av samarbete mellan myndigheterna, styrning, struktur och

samsyn – att det ska finnas samarbetsavtal mellan myndigheternas både på det nationella och lokala planet (bl.a. för hur det ekonomiska ansvaret ska fördelas) – radar skrivelsen upp grundläggande idéer för barnhusen:

- a) Samråd är ”navet” i barnhusverksamheten; samråden är en bra och effektiv modell för att planera och koordinera verksamheterna, liksom att minska riskerna att de parallella utredningarna försvårar eller hindrar varandra. Samrådet ska hållas inför eller i direkt anslutning till polisanmälan.
- b) En funktion för samordning av de olika verksamheterna är nödvändig för att koordinera verksamheterna och hindra att de parallella hindrar varandra
- c) Målgruppen ska vara barn som utsatts för vålds-, hot- eller sexualbrott, men bör också omfatta barn som utsatts för könsstympning, trafficking, frihetsberövande eller som bevittnat våld i familjen
- d) För att barnet inte ska utsättas för onödiga förhör bör tekniken medhörning användas
- e) Det första krisstödet bör erbjudas barnet och eventuellt medföljande vårdnadshavare i anslutning till den första insatsen
- f) Särskilda rutiner för medicinsk undersökning bör utvecklas
- g) Myndigheterna måste säkerställa att de som handlägger ärendena har hög kompetens och god erfarenhet på området
- h) I avtal bör det regleras hur uppföljning och utvärdering ska ske, vilket också förutsätter en god systematisk dokumentation
- i) I barnhusen ska den fysiska miljön vara särskild anpassad till barn och unga. Mottagandet och bemötandet ska vara tryggt och barnvänligt. Verksamhet med andra ändamål bör inte förekomma i lokalerna då det riskerar att begränsa beredskapen att ta emot barn
- j) Ett erfarenhetsutbyte bör ske för personal som ingår i barnhusets samverkan men även mellan barnhusen

Rädda Barnen har alltså undersökt i vilken grad de 23 barnhus som ingår i utredningen klarar kriterierna (som formulerats lite annorlunda på vissa punkter), men också mer generellt hur verksamheten klarar att följa principen om ”barnets bästa”. Utredarna betygsätter barnhusen utifrån kriterieuppfyllandet och kommer fram till att bara 4 av de 23 husen klarar dessa kriterier och därmed kan betecknas som ”fullvärdiga” barnhus. För detta krävs att man har verksamhet i alla fyra ”rum” på ett barnhus, dvs. brottsutredning, samverkan/skydd, fysisk hälsa och psykisk hälsa (vilket alltså betyder samverkan på huset mellan polis/åklagare, socialtjänst, barnmedicin och barnpsykiatri). De flesta barnhus saknade verksamhet i något av rummen fysisk och psykisk hälsa eller i båda.

En kort genomgång av utredningens värderingar gav bl.a. vid handen följande:

- 1) De flesta barnhusen har samarbetsavtal med huvudmännen. I många fall är det flera kommuner inblandade och då brukar en större kommun ha ansvaret för huset medan de övriga betalar efter storlek.

- 2) Alla barnahus utom ett (Gotland) har egen personal som ansvarar för att koordinera verksamheten. Några distrikt har samordnare både från socialtjänst och polis med fast placering på huset, vilket förbättrar samordningen.
- 3) Sex av barnhusen har en målgrupp som överensstämmer med de nationella kriterierna, medan de barnahus som begränsar den till barn under 15 inte har bedömts uppfylla en nödvändig komponent. Utredarna menar att även barn som bevittnat våld bör utsättas för samråd och förhör (vilket sällan sker). Det är svårt att bedöma hur många brottsutsatta barn som blir utredda utanför barnahus, även om de tillhör målgruppen (men det förekommer relativt ofta i vissa distrikt, särskilt beträffande tonåringar).
- 4) 9 av barnhusen uppfyller skyndsamhetskravet (som innebär att ett barn bör förhöras inom 2 veckor från anmälan och att en barnutredning ska avslutas inom 3 månader från att en misstänkt blivit delgiven) medan 30% av husen har mycket svårt att klara kravet, vilket medför brister i kvalitén på samverkan och får negativa konsekvenser för barn och familjer. Detta är en av de viktigare förbättringar som måste göras.
- 5) Hela barnahusidén bygger på att barn ska bort från polishuset. I några av de svenska barnhusen är barnen inte tillräckligt åtskilda från polishuset/vuxna förövare. Samtliga verksamheter har medhörning som standard. De flesta verksamheter håller mycket hög kvalitet när det gäller miljö, säkerhet och tillgänglighet. Ingen byggnad är uppförd för att vara just ett barnahus, i stället har man tagit över efter t.ex. ett daghem eller barnhem. Tanken med en barnanpassad miljö är att barnen ska känna sig trygga och välkomna och inte att de är tillfälliga gäster i de vuxnas rättssystem.
- 6) När det gäller samråd skiljer man mellan "planeringssamråd" där det handlar om att planera och koordinera verksamheten, och "konsultativa samråd" där man endast utbyter synpunkter och där barnen kan vara anonyma. Oftast är det socialtjänsten som vill ha den senare formen av samråd för att pejla om det bör göras en polisanmälan eller ej. Ibland ändrar man sig under pågående möte, bestämmer sig för att göra polisanmälan och släppa sekretessen. Konsultativa samråd försenar ofta utredningarna och bör undvikas. Särskilt åklagarna är negativa till denna mötesform och brukar avstå från deltagande. Det har också visat sig att utvecklingen går mot allt större andel planeringssamråd. Ett problem som förekommer ibland är att barnpsykiatrin får en oklar roll vid samråden – de övriga deltagarna skulle gärna vilja ha konkret hjälp i ärendet av en barnpsykiater som träffar barnet och sedan ger råd om stödåtgärder eller aspekter på förhör, men barnpsykiatrins företrädare är ofta bara inriktade på den egna verksamheten (krisstöd, rehabilitering).
- 7) När det gäller information till barnen finns det i regel fungerande rutiner. Problemet är vad som händer när dagen på barnahus är över. Vissa barnahus har bra rutiner, som bl.a. säger att barnet aldrig får möta en misstänkt förälder ensam efter ett förhör, medan man i andra fall brister i handläggning av barnets återlämning. Socialtjänsten bör alltid vara med och om möjligt ha ett möte med föräldrarna innan de träffar barnet igen. På några barnahus har man också familjebehandlare som kan sättas in i familjen direkt och gå hem till dem samma dag.

- 8) Sekretess används ofta som ett skäl till att inte lämna information till andra myndigheter, men ofta finns det möjlighet att komma runt detta hinder. Man glömmer ofta att man kan fråga föräldrar och barn om man får lämna informationen vidare, t.ex. för att de ska erbjudas stöd. Information av sådant slag kan alltid föras vidare med samtycke.
- 9) Barnförhör ska genomföras av särskilt utbildade förhørsledare. 30% av barnhusen klarar inte detta krav – de har inte lyckats rekrytera poliser med den kompetensen utan genomför barnförhör med poliser utan särskild utbildning. Bara 30% av husen har fullt utbildade poliser som förhørsledare för barn. Ibland låter barnhusen en expert, en psykolog eller psykiater, vara med vid medhörningen av barnförhöret för att komma med sakkunniga synpunkter på barnets utsaga, däremot förekommer det inte att polisen överlåter själva förhöret till en beteendevetare.
- 10) Syftet med läkarundersökningar av utsatta barn är främst att säkra bevisning, men även själva läkarkompetensen är viktig. Därför bör också läkare delta i samråden. Här finns det stora brister och utredarna säger att det behövs ett nytt system som fungerar i praktiken och ger alla barn i landet samma rättigheter. Barns fysiska hälsa och behandlingsbehov måste komma mer i fokus och fler rättsmedicinska undersökningar ska genomföras. Ansvariga barnläkare och gynekologer måste finnas på varje barnhus.
- 11) Krisstöd och behandling kan antingen ske på barnhuset eller på annan plats, delvis beroende på hur långt avstånd det är i upptagningsområdet. Tre barnhus i Sverige har beredskap för att alla barn krisstöd på plats och har regelbundet med behandlingspersonal i medhörning. I fem barnhus finns inget krisstöd alls, eventuellt behov får tillgodoses genom socialtjänsten. Åtta verksamheter erbjuder även krisstöd till föräldrar och andra familjemedlemmar. Det är en stor fördel om personal från BUP regelmässigt deltar i verksamheten, då får barn (och föräldrar) ett mer direkt stöd t.ex. efter ett jobbigt förhör.
- 12) Uppföljning av insatserna, både ärendemässigt och mer generellt, är viktig om det ska kunna ske en kompetensutveckling. Det måste föras en grundläggande statistik (om polisanmälningar, ålder, kön, orsak, samråd, förhör mm) och där brister det idag. En sådan brist är att varje myndighet (av "sekretesskäl") har sin egen statistikföring och att det därmed är svårt att få fram tillförlitliga, lättolkade uppgifter. (Hos polisen kan man exempelvis inte se vilka ärenden som utretts på barnhuset). När det gäller information till allmänheten har det blivit tydligt att barnhuset blivit en slags kunskapscentrum. Folk vänder sig barnhuset för att få svar på olika frågor om utsatta barn (t.ex. om hur man gör polisanmälan, om rättsprocessen, rätt till målsägandebiträde etc. Detta är en uppgift som barnhuset inte bör avstå ifrån uppfylla, tvärtom bör man verka för att utveckla sin upplysningsverksamhet. Detta bör dock även ske på ett nationellt plan.

Utredningen kommer slutligen med en rad förslag om hur verksamheten ska förbättras: Man vill bl.a. ha en lag (Lex Barnhus) som reglerar verksamheten, eftersom det idag är problem med samarbetet i vissa avseenden, särskilt när det gäller dokumentation och sekretess. Det krävs också åtgärder för att i betydligt högre grad kunna bemanna

barnhusen med barnmedicinsk och barnpsykiatrisk expertis. Utredarna understryker också vikten av snabbhet i barnutredningar och föreslår ett Nationellt kunskapscentrum för våldsutsatta barn. Huvudbudskapet är att alla barn i Sverige bör få tillgång till barnahus med god kvalitet.

1.2. Klarar Åland kraven?

Som vi visat ovan finns det ur ett internationellt perspektiv en diskussion om vad som krävs av ett "barnahus". I exempelvis USA finns det vissa krav för att bli certifierad och därmed kunna ingå i den riksomfattande organisationen medan man i Sverige hittills nöjt sig med att diskutera vad den lägsta acceptabla nivån för att få kalla sig "barnahus" bör ligga. Några statliga kriterier har dock ännu inte blivit uppställda. Det finns inget som hindrar Åland att kalla sin samordnade verksamhet för utsatta barn för "barnahus" även om det inte uppfyller de kriterier som uppställs på andra håll. Ändå kan det vara av intresse att gå igenom de gemensamma internationella kriterier som brukar uppställas. När man läser den fina broschyr, "Barnahusmodellen" som tagits fram av åländska myndigheterna kan man få intrycket att barnhuset där klarar de flesta krav. Men tittar man på verkligheten upptäcker man snart att det brister i vissa avseenden (främst när det gäller resurser).

Enligt de internationella kriterierna ska ett barnahus bl.a. ha "fyra rum" under samma tak; brottsutredare, socialtjänst, fysisk och psykisk hälsa. Åland är för litet för att kunna ha kontinuerlig bemanning i alla rum – som på de flesta mindre orter i Sverige handlar det i praktiken mest om ett samarbete mellan polis och socialtjänst. De andra yrkeskategorierna (t.ex. inom sjukvård eller psykvård) får vid behov anlitas där de befinner sig och medverkar tyvärr inte regelbundet vid samråden. Det måste, med hänsyn till barnahusidéns fokus på interdisciplinärt samarbete, vara angeläget att försöka se till att barnpsykiater/barnpsykolog och barnläkare (eller rättsläkare) medverkar vid alla samråd. Ofta finns det synpunkter som breddar problematiken och förbättrar utredningarna.

Samrådsförfarandet, att representanter från de olika yrkeskategorierna gemensamt går igenom ett nytt barnärende och gemensamt beslutar vad som ska göras är en modell upprätthålls på Åland, men det verkar som att närvaron inte sällan är begränsad. Det är sällan som åklagare är med och detsamma gäller barnpsykiater/barnpsykolog och barnläkare. Det kan inte nog understrykas att det måste vara en ambition att så många olika expertområden som möjligt blir representerade vid samrådet. Visserligen kan man kanske i vissa mindre allvarliga fall utgå ifrån att åklagaren inte behöver vara med (eftersom det inte kommer ifråga med straffprocessuella tvångsmedel), att representanter för beteendevetenskaperna och medicin inte behövs (eftersom man vid första påseende inte ser några indikationer på att sådana undersökningar behövs). Erfarenheterna internationellt är dock att utredningarna blir bättre om alla experter är med vid samråden. Med åklagare blir det större driv i utredningen, med beteendevetare får barnhuset en bättre riskanalys och med läkarmedverkan på samrådet sker fler läkarundersökningar. En medicinsk undersökning av barnet är inte bara bra för att utreda eventuella skador och säkra bevis utan kan också bidra med information och impulser till de övriga medarbetarna.

När det gäller *målgruppen* för barnhuset på Åland framstår den som något oklar även om man generellt talar om "barn som utsatts för brott". I praktiken handlar det främst om barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott, men det finns tydligen inget hinder mot att även ta upp t.ex. egendomsbrott eller förtalsbrott. En fråga som inställer sig är huruvida polis och socialtjänst är skyldiga att hänvisa ett ärende till barnhus eller om man kan välja andra utredningsformer. Att socialtjänsten kan avstå från samråd (eller polisanmälan) och genomföra endast egna åtgärder är självfallet möjligt i fall där det saknas klara brottsmisstankar. Men det är olyckligt om olika socialarbetare/distrikt har olika bedömningar av misstankar och risker – därför är det angeläget att man har som utgångspunkt att barnhus är ett naturligt forum för utredning. På polissidan får det inte vara så att polisen väljer att utreda en brottsmisstanke mot barn på egen hand i ett fall som hör hemma på barnhus. Det kan t.ex. vara så att polisen anser att barnet är för gammalt för att passa på barnhus eller att man själv vill sköta förhören, men då bortser man från att barnhuset har särskild kompetens på området. Alla barn ska ha rätt till bra utredning och eftersom barnets utsaga ofta är ett centralt bevismedel det är viktigt att förhållsledare med specialutbildning får hand om fallet. Att ta ett barnärende till barnhus bör alltså inte ses som ett val utan som ett obligatorium. Här krävs möjligen en klarare reglering på Åland.

Till frågan om barnhusets funktion hör också själva *organisationen*. Det är en fördel i många hänseenden (ekonomi, ansvar) om barnhuset kan vara en egen institution/myndighet, men i Sverige och på Åland har man i stället hittills tvingats välja en samarbetsform mellan inblandade myndigheter. Det är då viktigt att samarbetet regleras noga, inte minst när det gäller det ekonomiska ansvaret för verksamheten. Alla inblandade parter har rimligtvis inte samma andel av ansvaret – det är rimligt att exempelvis socialtjänst har en större roll än barnpsykiatri. Det är rentav så att det framstår som naturligt att socialtjänsten har en huvudroll i barnhus och tar ett huvudansvar för verksamheten. Samtidigt handlar det om ett samarbete och inte om att andra berörda går in och stöttar en socialtjänstverksamhet. Därför måste polis (och åklagare) ges en betydande roll i samarbetet. Beteendevetare och läkare har generellt sett ett mindre ansvar för den totala verksamheten och ska kanske också ha ett lägre ansvar t.ex. för ekonomin på barnhus, men det är viktigt att även dessa blir tillräckligt involverade i verksamheten (bl.a. ekonomiskt) för att bli delaktiga i ansvaret. Det gäller alltså att hitta en bra balans mellan olika aktörer. Det gäller också att kunna träffa nya avtal om fördelning av ekonomi och ansvar när verksamheten utvecklas. Svenska undersökningar visar att den myndighet som tar huvudansvaret för barnhuset vid starten också kommer att prägla verksamheten: Är det socialtjänsten blir det mer fokus på barnskyddsaspekten, är det polisen mer på brottsutredning, är det barnpsykiatri blir det mer fokus på riskbedömning och rehabilitering etc. Av detta skäl – att andra inblandade myndigheter kan känna sig styrda av den dominerande myndigheten – är det viktigt att diskutera balansen och vid behov göra ändringar i budgetfördelning m.m. Barnhuset på Åland verkar ha en hyfsad fördelning av myndighetsansvaret, men vårt intryck är att polisen har den dominerande rollen och att det vore önskvärt om socialtjänsten fick en något större roll. Om man kunde anställa en samordnare från socialtjänsten på barnhuset (- en lösning som ofta tillämpas i Sverige -) skulle balansen bli bättre och då skulle även administrationen underlättas. Även om man menar att det inte finns underlag för en heltidstjänst som

koordinator på barnahus för en socionom kan man organisera arbetet så att han/hon finns på barnhuset permanent, men förutom barnhusets verksamhet också sysslar med ett "ordinarie" socialtjänstarbete i Mariehamn (med inriktning på barn)

När det gäller *utredningsformer* och utredningskvalitet ska vi återkomma till detta i nästa avsnitt. Här tas endast upp frågan om Ålands barnahus jobbar på det sätt som barnahusmodellen föreskriver. En sådan föreskrift är att barnförhör ska tas upp på video och att det ges tillfälle till medhörning för andra aktörer än förhørsledaren. Detta är rutin på Ålands barnahus. Man bör också ha specialutbildade barnutredare att hålla förhören och även i detta avseende uppfyller Åland kraven. Det ska också tillhöra rutinen att göra en riskbedömning av barnets utsatthet i sin nuvarande miljö och så tycks ske här. Vidare ska barn erbjudas krisstöd i samband med den första insatsen – detta sker i vissa fall på Åland, men vi har svårt att bedöma om det är rutin eller inte. Det bör även finnas rutiner för läkarundersökningar och här verkar det som om undersökningarna är för få – att man på Åland borde göra fler.

Den fysiska *miljön* på barnahus ska vara särskilt anpassad till barn och unga, mottagandet ska vara tryggt och barnvänligt. Den nuvarande verksamheten på barnahus Åland uppfyller med tvekan detta. Visserligen är husets lokaler tillräcklig avskilda från polisverksamheten i övrigt, men intrycket är knappast inbjudande eller särskilt anpassat för barn. Eftersom verksamheten ska flytta finns det inte anledning att närmare gå in med synpunkter på detta, men vi återkommer till miljöfrågan i den avslutande diskussionen (avsnitt 4).

För att verksamheten ska utvecklas är det viktigt med *utvärderingar*, dels av barnhusets helhet dels i enskilda fall. I Ålands handbok står att varje avslutat ärende ska utvärderas (men att man kan avstå om det är uppenbart onödigt). Så tycks dock inte ske, tvärtom är sådana utvärderingar sällsynta. Alla medlemmar i en samrådsgrupp har förmodligen massor med arbetsuppgifter som ska lösas, inte sällan under stress, och det kan vara svårt att skaffa tid för möten av detta slag. Samtidigt är det av stor vikt för höjd utredningskvalitet att gruppen lär av sina eventuella misstag och felbedömningar. Förmodligen kommer man att bl.a. inse behovet av snabbhet i utredningarna och med hänsyn till barnen rättstrygghet är det viktigt att metodiken förbättras och blir mer enhetlig.

Sammantaget är det med tvekan som Åland uppfyller kriterierna för ett "barnahus", vissa komponenter saknas. Samtidigt är det mindre relevant vad verksamheten kallas. Det viktiga är att man genom samarbete förbättrar situationen för utsatta barn och att man har ambitionen att skapa en fungerande barnahusverksamhet. Den handbok som utgivits är mycket bra, dels för handläggningen av ärenden, dels som riktlinje för hur verksamheten ska utvecklas. Det största problemet när det gäller utvecklingen av verksamheten är inte brister i upplägget utan helt enkelt det faktum att Åland är ett för litet upptagningsområde för att tillåta en större, mer kontinuerlig tvärdisciplinär bemanning. Detta delar man med t.ex. många barnahusverksamheter i Sverige. Verksamhetens omfattning måste anpassas till underlaget. Att se till att huset får de utredningar som det borde få är ett viktigt delmål i utvecklingen, ett annat att ge huset större resurser. Eftersom det är bättre med lite barnahus än inget finns det ingen anledning att vara pessimistisk när det gäller framtiden för Ålands.

2. Utredningarnas kvalitet

För att bedöma verksamheten vid Ålands barnahus har ett års ärenden vid barnahuset närmare analyserats; dels handlar det om granskning av samtliga polisutredningar (förundersökningsprotokoll), dels om bedömning av socialtjänstens åtgärder i dessa ärenden (på uppgifter från handläggarna). Om underlaget ska sägas att det är mycket begränsat. Det handlar bara om 25 barn under undersökningsåret (2014) och på basis av en så liten population är det givetvis svårt att uttala slutsatser med någon hög grad av säkerhet. Det framstår också som främmande att då ange olika variabler i procentandelar eller tabeller. Å andra sidan har vi haft god kontakt med ansvariga och med utredare och fått information om hur typiska 2014 års ärenden är för husets verksamhet. Generellt sett finns det inga särdrag i verksamheten 2014: Visserligen var det något färre ärenden det året än året innan (och det verkar också bli något fler ärenden i år), men fördelningen mellan olika ärendetyper (t.ex. mellan sexuella övergrepp och barnmisshandel eller mellan allvarliga och lindrigare brott) är ungefär densamma alla åren. I en så liten population blir det relativt stora förändringar av helheten om det dyker upp fall där en förövare utnyttjat många barn, men eftersom något sådant ärende inte inkom under 2014 behöver den speciella faktorn inte beaktas i vår genomlysning.

Av barnen i undersökningen är ca hälften pojkar och hälften flickor, de flesta utredningarna rör barnmisshandel, bara 6 fall handlar om sexualbrott. Medelåldern är 10,5 bland pojkarna och 10,8 år bland flickorna. När vi gick igenom förundersökningarna i april 2015 var det flera ärenden från 2014 som ännu inte var avgjorda (och fortfarande, i juni, är det två ärenden från 2014 som ännu inte kommit till avslut). Som är fallet med barnärenden överallt i Norden hade mer än hälften av utredningarna hade lagts ned, men 8 barns ärenden hade gått vidare till åtalsprövning. Denna upplklaringsprocent (32%) hos polisen är en hög nivå exempelvis jämfört med motsvarande snittnivå för brott mot barn i Sverige, och generellt sett brukar man internationella sammanhang tala om en tredjedel till åtal som en rimlig och godtagbar nivå.

Här ska också påpekas att åtalsprövning inte är detsamma som åtal, att det händer att åklagaren beslutar att inte gå till domstol med fallet. I 80-90% av fallen på Åland går dock barnärendena vidare till åtal, (vilket är ungefär detsamma som i Sverige). Om man ska tala om "upplklärung" med ett korrekt mått är det alltså förhållandet mellan anmälningar och åtal som ska beaktas. I så fall låg alltså upplklärung på Åland under 2014 på 28%.

Det bör också påpekas att det är svårt att göra internationella jämförelser på området, särskilt om man begränsar sig till åtalsfrekvens. Att en region har hög andel åtal behöver inte visa hög effektivitet utan kan bero på att mörkertalet för brottet är högt, dvs. att bara fall med stark bevisning blir anmälda. Övriga ärenden förblir oanmälda och dessutom kan det finnas "kulturella skäl" (t.ex. att brott inom familjen inte bör nå polisen utan lösas inom familjen) och tabun som hindrar anmälan. I exempelvis Östeuropa är det hög upplklärung av sexualbrott mot barn, men det beror alltså på att mycket få anmälningar sker. På motsvarande sätt kan det också finnas regionala skillnader inom ett land.

Att man i Norden inte kan förvänta sig att komma högre än en upplklärung av en tredjedel av fallen hänger samman med bevisvårigheter och särskilt svårigheten att i brist på stark

stödbevisning basera ett åtal på ett barns utsaga. Detta gäller särskilt i sexualmålen – i misshandelsmål är åtalsmöjligheterna högre, vilket betyder att ju högre andel misshandelsärenden som förekommer, desto fler bör också åtalen bli.

Sammantaget innebär utredningsresultaten på Åland att polisutredningarna leder till ett bra resultat.

Till jämförelse med undersökningsåret kan nämnas att Ålands barnahus 2011 hade 23 ärenden med 30 olika brott, att man 2012 hade 30 ärenden med 45 olika brott och att antalet för 2013 var 30 ärenden med 42 olika brott. (Det bör observeras att dessa siffror inte direkt kan jämföras med våra för 2014 eftersom vi räknar *barn* och inte *ärenden* eller brott).

2.1. Polisutredningarna

Den mest uppenbara bristen i polisutredningarna på Ålands barnahus är att *utredningarna tar för lång tid*. All internationell erfarenhet säger att ett barnärende måste utredas snabbt om det ska kunna gå till åtal. Skälet är kanske inte främst att bevisen blir allt mindre färska ju längre tiden går utan snarare att nya ärenden tar uppmärksamhet från de gamla och att en utredning som bromsat in ofta "hamnar på hyllan". När akten sedan tas fram ser man svårigheter att komma vidare, vilket oftast leder till bedömningen att förundersökningen ska läggas ned med motiveringen att brott inte kan styrkas. Om utredarna i stället jobbar snabbt och intensivt – samt tillämpar straffprocessuella tvångsmedel när det kan vara befogat – finns det mycket bättre förutsättningar att leda utredningen till ett bra slut.

Vi har inte räknat ut någon genomsnittlig *utredningstid* för ärendena på Ålands barnahus, men man kan nog konstatera att nästan alla ärenden tar för lång tid och att det i vissa fall handlar om månader av (onödig) fördröjning. Hur snabbt utredningen inleds har betydelse för utredningsinsatsernas intensitet: När det handlar om mer "akuta" fall sker starten och utredningsinsatserna snabbare än när det handlar om fall utan färsk bevisning (t.ex. om misshandel i form av barnaga). Detta är en rimlig avvägning, men eftersom en polisanmälan ofta leder till viss turbulens i den drabbade familjen är det angeläget att utredningen kommer i gång så snabbt som möjligt. I en del fall 2014 har det dröjt över två veckor från anmälan till samråd. I några fall har man också avstått från samråd, trots att det handlat om ärenden där det funnits indikationer på svåra sociala problem i familjen. Det ska här understrykas att samråd är den samarbetsform som *ska* gälla i barnahus och att man inte kan avstå från sådant utan mycket starka skäl. Det visar sig nämligen ibland att ärenden som man från början trott vara enkla och okomplicerade innehåller komplexa problem och att grövre brott än det anmälda kommer fram.

Om man inte följer goda rutiner om *snabbhet* och samråd försämras alltså utredningsförutsättningarna. Det betyder i praktiken bl.a. att det tar för lång tid innan barnet förhörs. Att det kan ta ett par veckor från samråd till första barnförhör kan kanske accepteras, men som absolut huvudregel ska barnet höras så nära samrådet som möjligt. Ju längre tid som går (sedan det blivit känt för föräldrar och andra berörda att en polisutredning inletts) desto större risk är det att barnet påverkas av vuxna och vid sitt förhör kommer att ha anpassat sin berättelse till dessa förväntningar. I flera ärenden på Åland har det rentav tagit månader innan man hållit det första förhöret med barnet. Det kan

i vissa fall kanske finnas skäl till fördröjningen (t.ex. att man i misshandelsmål väntar på läkarintyg), men då vi inte kan se sådana anledningar i akten konstaterar vi att det är en dålig praxis att avvakta med barnförhören.

Lika anmärkningsvärt är att man i några fall gör bedömningen att ett förhör med barnet inte kommer att ge något och därför avstår helt från att höra barnet. Det handlar bl.a. om flickor i 5-6-årsåldern som misstänks ha blivit misshandlade. Vad som är anledningen till att inte höra dem framgår inte av akterna, men med tanke på hur fallen ser ut betyder avstående också att man omintetgör möjligheterna till åtal. Den nedläggningsgrund som åberopats i ett par av dessa fall, "ej brott", framstår inte alls som övertygande, utan antyder möjligen att man "överlåter" fallen till socialtjänsten. Det kan finnas fall där förhör inte behövs (t.ex. där det finns bildokumentation av brottet) eller där barnet är för litet (t.ex. under 3 år), men en absolut huvudregel för en barnahusverksamhet är att *alla barn ska höras*.

En anslutande fråga är *hur många förhör* som bör hållas med ett barn. Den nordiska attityden till barnets roll i brottmålsprocessen är att barn bör skyddas från utredningen, att ett upprepande av det inträffade ger risk för s.k. sekundär traumatisering. Därför tas barnförhör upp på video och därför försöker man begränsa förhören med barnet. Samtidigt bör man betänka att det kan vara till barnets bästa att en utredning drivs så långt som möjligt – en utredning som snabbt läggs ned (efter ett enda förhör) kan leda till frustration och en känsla av övergivenhet hos barnet; de vuxna trodde inte på honom/henne. Denna känsla kan stanna kvar länge – eller uppkomma först på ett senare stadium, t.ex. i tonåren – och därför måste utredare av övergrepp mot barn alltid noga överväga behovet av fortsatta förhör. Vidare bör man beakta att det är mycket svårt att få fram en barnutsaga vid ett enda förhör – forskningen på området säger att man vid ett sådant enstaka förhör i bästa fall kan få känd information bekräftad, men att det är svårt att få fram något nytt eller fördjupat. Det första förhöret behövs för att skapa förtroende och tillit och det är först vid ett följande förhör som polisen i bästa fall kan få fram detaljer om ett övergrepp. Detta gäller även tonåringar som misstänks utsatta för sexuella övergrepp, då det finns ett psykologiskt motstånd mot att ge detaljer om det sexuella inslaget. När det gäller polisförhören på Ålands barnahus verkar det ske noga överväganden om behoven av nya förhör med barnen, att man vid behov inte drar sig för ytterligare förhör om brottet är av allvarligare art.

Kvaliteten på barnförhören är god. Det märks att de två förhørsledare vi följt i ärendena är erfarna, men också att man är utbildad för uppgiften. Förhören börjar med en tillitsskapande introduktion, som i något fall är för lång, men som fyller syftet att skapa en bra kommunikation med barnet. När man sedan kommer in på brottsmisstanken ställs inga ledande frågor – vilket är ett vanligt fel i barnförhör när förhørsledaren saknar utbildning - och tempot är anpassat till det individuella barnet. En bra rutin, som tycks användas nästan regelmässigt är att utnyttja två förhørsledare; den ene håller förhöret medan den andre är i medhörningsrummet och vid behov kan komma med kompletterande frågor (efter en paus). Vad som också visar professionalismen hos förhørsledarna är att man i sexualmålen inte väjer för svårigheterna utan på ett direkt sätt leder in barnet till att prata om det inträffade.

En allmän brist i nordiska utredningar om övergrepp mot barn är att *förhören med misstänkta* är dåliga och sällan ger något. I 3 av misshandelsfallen föreligger erkännanden,

men annars förnekas brott av alla misstänkta som blivit hörda. På kontinenten och i England är andelen erkännanden i barnmål betydligt högre (uppemot 30%), vilket beror på att man betraktar den vuxne som en bättre informationskälla än barnet. Genom ett flertal förhör där man väddar till den misstänktes skuld känslor och hänsyn till offret kan man i många fall få fram erkännanden. Början på denna process brukar ofta vara att den misstänkte får uttrycka sin självömkan och skylla på barnet för att i nästa stadium komma fram med sin ånger. Samma tendens – svårigheten att få fram något i förhör med misstänkta – som i Sverige ser vi också på Åland. Möjligen är förhören på Åland lite bättre på det sättet att den misstänkte i många fall åtminstone är beredd att gå med på att det finns problem (t.ex. missbruk) i familjen.

Materialet är inte tillräckligt omfattande för att vi ska kunna bilda oss en klar uppfattning om *andra utredningsåtgärder* än förhören. Det är bara i ett fåtal fall det finns behov av straffprocessuella tvångsmedel; inte i något fall har häktning skett och bara i ett mindre antal ärenden har det skett husrannsakan. Vid beslag har det då i huvudsak handlat om mobiler och datorer (vid sexualbrott) och det måste understrykas, särskilt i fall med tonåringar, att internet ofta är en viktig upplysningskälla. Detta tycks man vara medveten om vid Ålandspolisen. Medvetenheten gäller även andra utredningsåtgärder. I några väl befogade fall har man förordnat om kroppsbesiktning, i andra fall om läkarundersökningar. Det verkar dock som de flesta läkarundersökningar av barnen sker på annat sätt än genom polisutredningen (dvs. att det redan finns ett intyg från vårdcentral eller att man anskaffar det i annan ordning än genom polisen). Det är dock anmärkningsvärt hur få läkarintyg det finns i förundersökningarnas akter med tanke på hur viktig den medicinska bevisningen är i misshandelsmål. I barnhus ska det tillhöra en fast rutin att genomföra läkarundersökning med barnen. Detta gäller alltså även i ärenden där man inte kan förvänta sig några färska skador.

Det finns en omständighet som vi gärna vill nämna i detta sammanhang. I tre av ärendena med familjevåld förekommer även uppgifter om *djurplågeri*. Detta samband – mellan våld i familjen och misshandel av djur – har uppmärksammats av forskningen (särskilt i USA och Storbritannien) under lång tid och bör uppmärksammas av polisens utredare: Om det förekommer våld i en familj med husdjur är det sannolikt att även djuren drabbas av våldet och om det finns uppgifter om djurplågeri i en familj är det en indikation för att det även kan förekomma våld mot barnen. Det betyder att polisen i det förra fallet även bör intressera sig för djurens välmående och utreda misstankar om djurplågeri. I det senare fallet, när det är djurplågeriet som uppmärksammas först, finns det anledning att utreda om det finns skäl att misstänka våld mot barn i familjen.

Forskningen visar bl.a. att en man som misshandlar familjens djur är farligare och använder grövre våld mot kvinnan och barnen. Forskning visar också att det är traumatiserande för barn att bevittna en vårdnadshavare eller ett syskon misshandla ett djur i familjen. Om barnet lever i en socialt utsatt miljö med inslag av våld, kan ett sällskapsdjur vara den enda tröst och tillflykt som ger barnet dess trygghet. Att se djuret fara illa skapar vanmakt och försvårar barnets rehabilitering. Forskning visar också att förhör med barn där barnet får berätta om våldet och oro för sitt djur kan leda till att barnet lättare öppnar sig för att

berätta om våld mot sig själv och andra familjemedlemmar. Det förutsätter dock att förhållningsledare förstår sambandet mellan våld mot barn och våld mot djur, är lyhörd för barnets omsorg för sitt djur och tar det på allvar.

När det gäller den polisiära *uppklaringen* hade den kunnat vara bättre. I ett ärende är brotten preskriberade, i två ärenden förblir gärningsmannen oidentifierad och i ett ärende blir utredningen komplicerad av att man måste samarbeta med ett utomeuropeiskt land för att få fram bevis (vilket leder till nedläggning). Dessa nedläggningar är fullt förståeliga. Men i de återstående ärendena finns det fall som förmodligen hade kunnat drivas till åtal och fällande dom. Främst gäller det ett antal fall av (lindrig) barnmisshandel. Bevisen framstår som tillräckliga (eller det framstår i vart fall som möjligt att fullfölja utredningen så att bevisen räcker). Det kan, som nämnts ovan, misstänkas att skälet till att förundersökningen läggs ned är "socialt". Med detta menas att polis och socialtjänst (uttryckligen eller underförstått) menar att det inte är förenligt med barnets bästa att gå till åtal när misstanken gäller pappan i familjen. Att denne sätts i fängelse någon månad eller tvingas betala böter ur familjekassan är inget som gynnar barnen. Tvärtom blir det en onödig belastning för familjen och kan leda till stigmatisering och fortsatt destruktivt beteende. Då är det bättre för både barnen – som inte sällan är solidariska med förövaren när det blir fråga om polisingripande – och förövaren att man satsar på familjeterapi och andra stödåtgärder. Mycket tyder på att denna sociala tendens till lösning har större grund i barnahus än när polis och socialtjänst jobbar var för sig.

Det finns dock företrädare på den sociala sidan som menar att barnahus medför en "juridifiering" av den sociala verksamheten till stöd för barn, att det hamnar för stort fokus på polisutredningarna. (Avhandling av Sandra Johansson, Lund 2009).

Hursomhelst bör man på barnahuset vara medveten om problemen och vara öppna för en diskussion om *policy* i denna fråga. Problemet ur juridisk synvinkel är att polis och åklagare i princip är skyldiga att lagföra brott som går att bevisa – möjligheterna till åtalseftergift (eller icke-juridiska lösningar) är begränsade. Därför blir den enkla utvägen i viss fall med svårbedömda familjeproblem att polisen lägger ned förundersökningen med motiveringar som "ej brott" eller "brott kan ej styrkas". Denna slutsats, som förekommer även i fall på Åland, är alltså inte korrekt – de verkliga motiven till nedläggningen är andra, sociala. Avvägningen är mycket svår: Å ena sidan ska ärendet gå till åtal när bevisen räcker, å andra sidan kan det ibland betvivlas att ett åtal är förenligt med barnets bästa. Och när det gäller den sistnämnda bedömningen är det svårt att veta (och utreda) hur barnet reagerar på kort och längre sikt. Ofta beror det på hur situationen i familjen utvecklas när ärendet är avslutat hos polisen. Om situationen blir bättre var det en fördel att det inte blev några straffrättsliga efterverkningar, men om problemen fortsätter (och barnet exempelvis blir misshandlat på nytt) kan barnet känna sig sviket av samhället. Av dessa skäl är det av stor vikt att socialtjänsten tar ett ansvar för barnet (och familjen) även i fall där brottsutredningen lagts ned. Särskilt viktigt är detta givetvis om misstanken rör sexuella övergrepp. Eftersom sådana ärenden ofta har oöverstigligen bevisvårigheter och måste läggas ned får detta inte tas till intäkt för slutsatsen att "ingenting har hänt". Om ett barn berättar eller antyder ett sexuellt utnyttjande är det praktiskt taget alltid tecken på en konflikt med den vuxne eller dennes "intressen".

In 2014 års ärenden finns det ett par besvärliga *sexualbrottsfall*, bl.a. ett ärende med en 5-årig flicka där bevisläget är svårbedömt. Å ena sidan finns det specifika detaljer från övergreppet, å andra sidan kommer dessa detaljer i utredningen i första hand från mamman och inte från flickan själv. Utredningen är mycket omfattande – och vad vi kan bedöma bra utförd i alla delar – men resultatet är svårbedömt. Den misstänkte, en släkting, nekar till brott, och det är möjligt att man kunnat komma vidare genom ytterligare förhör med denne. Hursomhelst beslutar man till sist att lägga ned ärendet och vi kan inte rikta någon kritik för detta, men fallet är ett typfall för när olika åklagare kan komma till olika bedömningar av möjligheten till fällande dom.

Om det finns ett glapp mellan den polisiära uppkläringen och åtal, dvs. att åklagare väljer att inte åtala i ärenden som polisen överlämnat, är det kanske bara ett tecken på att åklagare generellt är mer restriktiva. Man driver inte gärna ett åtal om bevisen inte uppfattas som tillräckligt starka. Ett glapp kan dock i barnmål vara ett tecken på bristande engagemang, att åklagaren inte blivit tillräckligt insatt i barnets bakgrund och situation för att göra en korrekt värdering. Internationella undersökningar visar att ju mer åklagarna deltar i förundersökningen, t.ex. genom medhörning vid barnförhören, desto högre blir också åtalsfrekvensen och desto lägre blir glappet mellan åtalsprövning och åtal. För närvarande finns det inga konkreta skäl att anmärka på åklagarnas förhållningssätt på Åland, men vi vill ändå peka på detta faktum: Ju mer åklagarna är med på ”verkstadsgolvet” desto bättre utredningar blir det. Detta beror oftast på att engagemanget för barnet ökar och att utredningsåtgärderna därför utförs snabbare än vad som skulle ha skett om åklagaren finns på avstånd.

Sammanfattningsvis visar den polisiära utredningsverksamheten på Barnahus på Åland inga typiska särdrag (jämfört med verksamheten på andra Barnahus i Norden). Fördelningen mellan olika brott, brott av olika svårighetsgrad, åldrar och kön är ungefär densamma och de problem som finns med långa utredningstider och svåra bevisprövningar är gemensamma. Det märks dock att Åland har erfarna förhørsledare för barnärenden och att kvaliteten i det avseendet är högre än på de flesta håll. När det gäller uppkläringen är den i stort sett godtagbar, men borde vara något högre när det gäller barnmisshandel.

2.2. Socialtjänsten

När det gäller de ärenden som utreds på barnahus utvecklas det ett betydande socialt arbete. Som tidigare nämnts har den verksamheten kartlagts genom ett frågeformulär rörande varje barn till de handläggare på kommunens socialtjänst som haft hand om det aktuella barnärendet.

Utredningarna hos polisen visar på en bister verklighet för många barn. Inte minst när det barnmisshandelsfallen blottas en social bild som innebär att barnen utsätts för stora påfrestningar: En eller båda föräldrarna är missbrukare, det är ständiga bråk i familjen, barnen får inte den omsorg de behöver, uppfostras med slag och straff och det är även ekonomiska problem i familjen. Detta är en verklighet som socialtjänsten har att tackla.

Ledstjärnan ska vara barnets bästa, men alla vet att det i realiteten är mycket svårt att bedöma risker för barnet. Vissa barn klarar en uppväxt med svåra förhållanden, andra gör det inte. Att stanna hos förälder är, ur barnets synpunkt, ofta bättre än att flyttas till ett familjehem. Och omhändertaganden av barn med tvång (dvs. med placering på institution eller familjehem) kommer (generellt sett) att ge barnet ett socialt handikapp: på sikt är risken för psykisk ohälsa, somatiska problem, arbetslöshet, självmord etc. betydligt högre i gruppen omhändertagna barn. Visserligen kan det bero på hur omständigheterna var innan omhändertagandet, men det är ändå en statistik som är värd att beakta. Å andra sidan kan man inte tillåta att ett barn blir utsatt för vadsomhelst av sina vårdnadshavare – det finns en gräns. Detta – med i många fall oändligt svåra riskbedömningar - är den situation som socialtjänsten arbetar i när det aktualiseras ett ärende med ett barn som misstänks ha blivit utsatt för brott.

När det gäller de barn som under 2014 blev föremål för samråd och utredning på barnhuset är det slående hur många av barnen som redan varit kända av socialtjänsten. Mer än hälften av barnen hade tidigare varit föremål för socialtjänstens intresse och andelen blir ännu högre om man även räknar in kontakter med familjens övriga medlemmar. Särskilt när det gäller fall av misstänkt barnmisshandel är det tydligt att det ofta handlar om problemfamiljer. Alkohol- eller drogmissbruk hos en eller båda föräldrarna är en vanlig komponent i problematiken och det framkommer ofta en misstanke om att det nu aktuella barnet blivit utsatt ett flertal gånger tidigare, men att ingen anmälan gjorts och att det nu är för sent att säkra bevisning om dessa tidigare misshandelstillfällen. Det är också ofta uppenbart att eventuella syskon utsatts för samma eller liknande behandling. Till utredningsbilden hör att den misstänkte (som nästan lika ofta är en mor som en far) oftast förnekar eller bagatelliserar det inträffade. För att lösa familjens situation är det, som ovan förklarats, en svår avvägning av hänsyn som måste göras i bedömningen av barnets bästa. Barnen är ofta lojala med sina *vårdnadshavare*, åtminstone upp till tonåren, och det ska mycket till för att vidta tvångsåtgärder såsom omhändertagande och familjehemsplacering. För att komma vidare på ett bra sätt krävs ofta att förövaren/föräldern erkänner sitt våld mot barnet. Ofta finns det ånger och skuld känslor att ta fram och lägga till grund för en förändring - frågan i en barnhusverksamhet är hur detta bäst sker; genom upprepade polisförhör eller genom t.ex. familjeterapi? Här kan man knappast ha en fast policy utan varje ärende måste diskuteras utifrån sina individuella förutsättningar. I dessa avvägningar finns det, som ovan nämnts, en principiell motsättning mellan polis och socialtjänst i det att polisen ska beivra brott medan socialtjänsten ska befrämja medborgarnas välfärd, dvs. en motsättning mellan en hård linje (bestraffning) och en mjuk linje (stöd). I det sammanhanget finns det en risk att principer som likhet inför lagen och brottsoffrets rätt till upprättelse får stryka på foten för en förhoppning om att psykosociala åtgärder ska kunna räta upp situationen i en familj. I barnhusen i Sverige kan man se att vissa av husen skapar en tendens att satsa mer på sociala åtgärder än man skulle ha gjort om barnhuset inte funnits, vilket alltså i praktiken kan betyda att polisen lagt ned ärendet på sitt håll för att ge det sociala en chans. (Förutsättningen är dock att brotten kan betecknas som relativt lindriga). Detta är en problematik som måste diskuteras kontinuerligt i verksamheten om diskussionen rörande "barnets bästa" ska hållas levande.

När det gäller misshandelsfall med *utomstående förövare* är situationen oftast mycket enklare att hantera. Eftersom det inte finns någon permanent relation mellan förövare och offer kan de psykosociala konsekvenserna hanteras separat, dvs. att de åtgärder som socialtjänsten vidtar involverar sällan motparten utan handlar om individuellt stöd tex i form av terapi. Även när det gäller sexualbrotten är det stor skillnad när den misstänkte förövaren har en relation till barnet och när det handlar om en för barnet tidigare okänd person. De psykiska konsekvenserna av brottet är olika och kräver därför också olika former av stöd. Oavsett bakgrund är det viktigt att dessa konsekvenser inte undervärdas och att problem, som inte kommit till uttryck, kan framkomma senare. Inte heller bör socialtjänsten underskatta behovet av riskbedömningar i fall med utomstående förövare. Visserligen är det ur risksynpunkt en totalt annorlunda situation om barnet lever med den misstänkte jämfört med fallet där den misstänkte är en främling, men även i de senare fallen kan det finnas riskfaktorer förknippade med det förhållande att barnet blivit utsatt för ett sexualbrott. En *bedömning av risk bör alltid göras med barnahusbarn*, även om det tycks saknas indikatorer.

När det gäller *socialförvaltningens åtgärder på Åland* kan man se att vissa barn hamnar utanför hanteringen, även om det handlar om barnhusbarn och samråd hållits. En handfull barn har inte kommit in i socialtjänstens verksamhet alls (och finns heller inte registrerade i någon kommun med avseende på det aktuella fallet). Det handlar då om lindriga sexualbrott och misstänkt okänd förövare (som polisen heller inte lyckas identifiera när de fortsätter sin utredning). Typexemplet är en 13-årig flicka som utsatts för grooming via Internet, dvs. fått sexuella "erbjudanden" via nätet, eller en 14-åring som utsatts för sexuellt ofredande i offentligheten. Det är förståeligt om socialtjänsten inte ser något behov av social utredning (eller åtgärder) i ett sådant fall, men vi menar att man på barnhus måste vara mycket försiktig med generaliseringar och att man åtminstone bör ta in ärendet i sin verksamhet och göra en riskbedömning. Exemplet visar också på en brist i administrationen: Ett ärende på barnhus ska tillhöra alla berörda huvudmän – det ska inte vara så att vissa ärenden bara finns hos polisen eller hos polisen och BUP. Barnhus borde alltså ha ett gemensamt register (och arkiv) för sina ärenden. Som påpekas senare bör det också finnas en gemensam statistik.

När det gäller de ärenden som kommunernas barnskydd har genom barnhus (och samråd) sker en betydande aktivitet. Socialförvaltningen har många verktyg till sitt förfogande för att ge stöd åt utsatta barn och de åtgärder som kan vidtas (för barn eller familj) går från tvång till frivillighet, varvid frivilligheten är huvudregel och tvång en sistahandsåtgärd. Inte i något av 2014 år ärenden har det blivit frågan om långvariga tvångsombändtaganden och endast i ett par fall har man använt sig av kortvariga tvångsplaceringar. I övrigt handlar det alltså om stödåtgärder. Dessa kännetecknas av att det i regel handlar om åtgärder i hela familjens intresse, vilket alltså betyder att det framför allt är barn som lever med (eller har umgänge med) den brottsmisstänkte som blir föremål för stöd. Detta "familjearbete" sker under kortare eller längre tid och utgör alltså en "öppen stödåtgärd". Vad vi kan se av våra enkätsvar verkar det som att alla barnhusbarn med problematiska vårdnadshavare få ett adekvat stöd. Huruvida detta stöd har varit framgångsrikt eller ej kan vi inte uttala oss om, men det verkar som kommunerna har höga ambitioner på detta område.

En intressant faktor som visar sig i barnmisshandelsfallen är att det ofta förekommer vårdnads- och umgängestvister mellan föräldrarna. Huruvida detta är en faktor som skapat grogrund för våldet mot barnen eller om tvisten är en konsekvens därav, kan vi inte uttala oss om, men det är ändå signifikant att risken för barnen ökar om föräldrarna är på väg att separera. Separationen och eventuellt medföljande vårdnadstvister riskerar att socialtjänstens insatser blir alltför inriktade på föräldrarna och att för lite omsorg ägnas åt barnens situation. Därmed blir det viktigt att socialtjänsten i sådana fall har möjlighet att remittera barnen till BUP för att låta utreda och behandla eventuella problem. Sådana remisser har skett i en handfull fall bland ärendena 2014. Till bilden av barnmisshandel hör också att den inte sällan uppdragas i samband med att mamman i familjen blir misshandlad. För situationen att det föreligger en hotbild mot kvinnan med barn finns det på Åland en särskild institution för skydd, men också för stöd och rehabilitering, nämligen *Tallbacken*. Såvitt vi kan bedöma fungerar verksamheten där på ett bra sätt, men det är oklart hur involverade Tallbackens personal är i barnahusverksamheten. Enligt broschyren "Barnahusmodellen" är Tallbacken en samrådsenhet bland de övriga (polis, åklagare, socialkansliet etc.) och ska bl.a. delta i samråden, men vårt intryck är att Tallbacken åtminstone under 2014 var lite "utanför" den reguljära barnahusverksamheten (och t.ex. inte deltog i några samråd). Visserligen kan man anta att det finns ett stort antal fall (cirka hälften?) där man redan från början kan se att Tallbackens verksamhet inte kommer att aktualiseras, men personalens kompetens kan ändå vara viktig i barnahussamarbetet. Ska man som Tallbacken vara med som en samrådspart bör man också regelmässigt vara med på det som är barnahusverksamhetens kärna, nämligen samråden. (I annat fall ska institutionen ses som en samarbetspartner och inte som en samrådsenhet).

När det *gäller omfattningen av kommunernas barnskydd beträffande insatser* för barnahusbarnen framstår de som relativt omfattande och långvariga. Inledningsvis sker i regel en bedömning av barnskyddsbehovet och i många av de fallen sker en barnskyddsutredning (inom föreskriven tid). I de ärenden där man tidigare haft kontakt med familjen (med en problematik som kan anknytas till det nu aktuella brottet) intensifieras kontakterna och insatserna. När det gäller nya barn/familjer sker utredningar om familjens situation. Som tidigare sagts är tvångsinsatser ovanliga. Detta kan dock hänga samman med att få fall under 2014 var av mycket allvarlig natur och att det var sällan som akuta åtgärder måste utföras. Skulle det ha funnits grövre sexualbrottsfall eller misshandel med allvarliga men för livet hade situationen – och därmed åtgärderna – förmodligen sett annorlunda ut. Med populationen 2014 blev det alltså nästan uteslutande frågan om frivilliga åtgärder, om stödåtgärder inom öppenvården som rådgivning, stödpersoner, stödfamilj, vård och terapi (ev. via BUP för barnens räkning). I ungefär hälften av de fall där åtgärder vidtagits har stödverksamheten fortfarande pågått sommaren 2015, vilket alltså betyder att många familjer fått stöd i över ett år. I andra fall avslutas ärendet ganska snabbt, antingen för att behovet ansetts begränsat eller för att andra åtgärder än socialtjänstens anses mer adekvata. Det kan handla om BUP eller psykologsamtal eller om familjerådgivningen (när det gäller vårdnadstvister o.dyl.).

När brotten är relativt lindriga och det inte heller finns andra indikationer på att barnen far illa blir det alltså fråga om frivilliga åtgärder som bestäms i samråd mellan socialtjänsten och

vårdnadshavarna. När omhändertagande av barnen inte utgör något alternativ har socialtjänsten inget påtryckningsmedel mot föräldrarna när det gäller stöd och vård – då handlar det om att kunna motivera dem att gå med på åtgärder, särskilt om dessa avser stöd åt barnet. I de flesta fall finns det föräldrastöd för sådana insatser från sociala, men det finns också flera fall 2014 där vårdnadshavarna motsätter sig allt stöd (och all fortsatt kontakt med det sociala). Det finns anledning att poängtera att motivering av stödet är viktigt och måste utföras på ett som gör föräldrarna delaktiga i valet av åtgärder.

3. Intervjuer och enkäter om verksamheten

I vår undersökning har vi utfört två enkäter, dels i form av intervjuer med huvudmän, dels i form av en enkät till alla medarbetare. Syftet har varit att samla deras omdömen om verksamheten och förslag till förbättringar. Med ”huvudmän” menas representanter för de myndigheter som är involverade i barnhuset, dvs. socialkansliet, polis/åklagare och barn- och ungdomspsykiatri. Deras synpunkter redovisas kollektivt, dvs. som en samlad bild och inte som synpunkter från viss myndighetsrepresentant. Med ”medarbetare” menas personer som är involverade i barnhusets praktiska verksamhet, dvs. utredare hos polisen handläggare på inom kommunernas barnskydd m.fl. Även när det gäller den undersökningen redovisas resultaten som samlade synpunkter. Skälet är helt enkelt att det råder en ganska stor samstämmighet när det gäller synen på verksamheten: *Barnhuset är bra för barnen.*

I den mån synpunkter eller kritik i enkät är mer individuell eller myndighetsspecifik redovisas dock från vilken myndighet uppgiften kommer.

3.1. Intervjuer med representanter för samrådsenheter

Det första som bör sägas om huvudmännens inställning till barnhus är att det finns ett starkt stöd för verksamheten, både som idé och som praktik på Åland. Det råder en total samstämmighet om att barnhus är bra för barnen. Insikten är också allmän när det gäller brister och begränsningar – det är det låga antalet barn som är det främsta hindret mot en mer utvecklad verksamhet.

När det gäller utredningsverksamheten i stort är alla i stort sett nöjda med samarbetet. De olika myndigheternas representanter på barnhus har olika roller, som är klara, som kompletterar varandra och som totalt sett ger en både bredare och djupare utredning. Det betyder att den samlade kompetensen ökar och att det finns förutsättningar att ge alla utsatta barn samma kvalitet i utredande och åtgärder. Genom att alla medarbetare är specialiserade på barn finns det en betydligt större kompetens att använda än om man organiserar verksamheterna på ett generellt plan. Inte minst för polisen är det en stor fördel, för kvalitet och kompetensutveckling, att barnutredningarna utförs av specialutbildade poliser. Det är viktigt att dessa barnutredare får koncentrera sig på sina barnärenden – och inte lånas ut till andra brottsutredningar (utom möjligen i akuta svåra fall) – och att poliser utan den särskilda kompetensen inte fortsätter att utreda utsatta barn och ungdomar (utanför barnhus). Med tanke på att barnunderlaget är begränsat kan det dock finnas en risk

att barnutredarna på barnahus får för lite att göra och att vissa ärenden blir "överutredda". Så ser dock inte ut idag.

När det gäller samarbetet mellan polis och socialtjänst tycks det allmänna intrycket vara att det fungerar bra. Kretsen av medarbetare är så pass liten att man lär känna varandra och kan föra bra konstruktiva samtal om ärendena. Kommunikationen blir rak och öppen när man träffas regelbundet och när alla har ett engagemang för utsatta barn. Från polisens håll hävdas att det vore bra med ännu mer samarbete i början av handläggningen, att det vore bra om det fanns en socialarbetare som hade kontakt med alla inblandade, med barn, föräldrar, polis, BUP. Då skulle vissa åtgärder kunna utföras på ett smidigare sätt, t.ex. när det gäller hämtning och lämning av barnen, snabb bedömning av skyddsbehovet och mer naturlig överlämning till terapi och behandling. (Här hänvisas till Ankarmodellen i Björneborg. Se även nedan under 4.2. Framtiden).

En kritisk synpunkt som framkommer är att det inte finns ett krav på att barnhuset ska användas för utredningar om och stöd till utsatta barn, att det bara är en rekommendation. Så länge samarbetet sker inom landskapsregeringens ram torde det inte vara något problem, men eftersom socialtjänsten tillhör kommunernas förvaltning är det inget som hindrar en kommun att dra sig ur barnahus, generellt eller i enstaka fall. Detta är olyckligt och därför borde frågan om full prioritet för barnhuset regleras genom beslut eller författning (i landskapsregeringen). Även hos polisen kan bristen på tydlighet vara problematisk och leda till att vissa ärenden som hör hemma på barnahus aldrig kommer dit (utan stannar i den ordinarie polisverksamheten). Då brister det också i samverkan. Om vi uppfattat saken rätt finns det planer på att redan hösten 2015 skapa en instruktion som går ut på att alla barnärenden med vissa undantag, (t.ex. mobbing mellan barn och skadegörelse), ska föras till barnhuset.

Om man bestämmer sig för att reglera verksamheten tydligare finns det några andra frågor som bör tas upp. Den ena gäller det ekonomiska ansvaret och att det ska vara tydligt reglerat för lång tid framöver hur kostnaderna ska fördelas mellan de olika huvudmännen. En annan fråga är sekretessen. Så länge barnhuset inte är en egen myndighet – vilket knappast är en möjlig lösning – gäller olika sekretessbestämmelser för olika delar av verksamheten, det skiljer sig i regler mellan polis, socialförvaltning och sjukvård. För att underlätta samarbetet borde det finnas avtal mellan huvudmännen om överföring av sekretess. Självfallet kan man då inte åsidosätta lagregleringen för olika myndigheter, men det går att klarlägga hur man ser på överföring av sekretess mellan olika myndigheter när det gäller gemensamma barnärenden. Erfarenheten säger att det är socialtjänsten som är mest restriktiv i tolkningen av sekretessregler – till förmån för den enskilde – men genom en gemensam sekretesspolicy för huvudmännen på barnahus kan man åstadkomma bedömningar som gemensamt utgår från barnets bästa. De intervjuade huvudmännen har dock inte sett sekretessen som ett stort problem, tvärtom förstår man varandras synpunkter.

En insikt som framkommer från flera håll – och som är väl befogad om man ser på praktiken – är att utredningarna tar för lång tid. Utredningstiderna har inte blivit kortare sedan barnhuset tillkom, snarare tvärtom. Detta är, enligt huvudmännen, det kanske mest akuta problem som måste åtgärdas. Förseningarna ligger både hos socialtjänsten och hos

polis/åklagare, men det är framför allt inom den brottsutredande delen som utdragenheten blir märkbar och negativ för de inblandade. Om man "ligger efter" med utredningar och har för mycket att göra är risken att utredningar om mindre brott så småningom blir nedlagda utan att man gått på djupet i problematiken. Som tagits upp även ovan är det många anledningar till att utredningar tar för lång tid, bl.a. att ledigheter och annat inte passar ihop med ett arbetssätt som utgår från att det ska finnas två förhørsledare och att man alltså skulle behöva minst en polis, helst två poliser, till på barnhuset. Ett annat problem idag är att vissa barnutredningar börjar i en allmän utredningsgrupp men förs över till barnhusutredarna – då blir det dubbeljobb och dessutom kan det betyda att barnet hörs en extra gång. Återigen: Alla barnärenden borde gå direkt till barnhus med en gång. (Andra åtgärder för att minska tidsutdräkten tas upp nedan under 4). Det berättas att det externt (dvs. utanför kretsen av medarbetare) finns det kritik mot polisutredarna på barnhuset – de är för noggranna och för mycket fast i sina modeller.

Denna typ av kritik är intressant, eftersom den ofta förekommer vid organisationsförändringar, där en sektor får stå för förnyelse och ny metodik medan andra står för det gamla. Särskilt om förnyelsen har fått extra resurser krävs att man också visar på resultatförbättringar för att tysta kritikerna.

Ett samstämmigt intryck hos huvudmännen är att utredningarna har blivit bättre sedan barnhuset bildades. Skälet är helt enkelt en bättre samverkan mellan de inblandade, men också att specialiseringen – särskilt hos polisen – har skapat en högre kompetens. Dessutom har man numera ett mer utvecklat samarbete med externa specialister, bl.a. med rättspsykologer vid universitetssjukhuset i Helsingfors. Om detta kan vi säga att en kvalitetshöjning som är mätbar i form av fler åtal inte har konstaterats (eftersom vi saknat adekvat jämförelsematerial från tid för barnhuset), men att den samverkan som nu sker i barnhusformen bör ge en högre upplärning än innan. Som någon påpekar i intervjun finns det fortfarande ärenden som inte utreds tillräckligt bra, och som sänker den allmänna standarden. Vad detta beror på är svårt att svara på, men troligen är "ingångsvärdet", dvs. hur starka uppgifterna i anmälan är, av stor betydelse – ett ärende som framstår som svagt kan bli försummat. Det finns ibland också en obalans mellan ärenden; i vissa ärenden lägger man ner stora, gemensamma åtgärder på utredningen, medan man i andra har en smalare inriktning och inte riktigt utnyttjar samarbetet mellan myndigheterna. Flera av intervjupersonerna pekar på vikten av likvärdighet, att bedömningarna ska göras på samma grunder så att alla barn får sina rättigheter tillgodosedda.

3.2. Enkät till medarbetare

Samtliga medarbetare som svarat på vår enkät – ett 15-tal – är mycket positiva till verksamheten. Respondenterna skulle ange den främsta orsaken till att barnhusmodellen är bättre än reguljär verksamhet: De allra flesta svarade (alternativet) att "det är bättre för barnen", några svarade (alternativet) att barnhus ger "högre samlad kompetens". Ett par har valt det tredje alternativet att det skapar "bättre samarbete mellan myndigheter". De som utvecklat svaret pekar på den tydliga ansvarsfördelningen och på att samarbetet ökar den samsyn som bör föreligga när myndigheter hanterar barnärenden.

Huruvida barnahuset verkligen inneburit en kvalitetshöjning är osäkerheten något större. Visserligen säger de flesta svaranden att samarbetet blivit bättre, men att man inte kan uttala sig ("vet ej" i enkäten) om utredningarna blivit bättre. Någon uttalar att utredningarna blivit mer ändamålsenliga; att "onödiga pappersprodukter och formalistiska utredningar för sakens skull ersatts av funktionella utredningar med prioritet på barnens synvinkel och med deras trygghet och rättigheter som ledmotiv".

En svårighet i samarbetet som några svaranden från socialförvaltningen tar upp handlar om kommunikationen med barnets föräldrar. Utredarna vid barnskyddet ser som sitt ansvar att genast meddela barnets vårdnadshavare om att en polisutredning påbörjas medan polisen inte sällan (främst i fall där en närstående kan misstänkas för brott mot barnet) vill avvakta tills man hållit ett första förhör med barnet. Det senare förfarandet leder ofta till konflikt med vårdnadshavarna, en konflikt som försvårar socialtjänstens arbete för familjen och dessutom kan ge barnet svårigheter vid hemkomsten. Å andra sidan kan det, ur polisens synpunkt, vara viktigt att ingen vuxen ges möjlighet att påverka barnet inför förhöret. Denna motsättning kan ofta lösas om polis och socialtjänst redan har ett bra samarbetsklimat, att man gemensamt diskuterar lösningen i varje enskilt fall.

När det gäller samarbetets former kommer viss kritik mot samråden, framför allt när det gäller bristande deltagande; det borde vara fler myndighetsrepresentanter på dessa sammanträden. Några respondenter anför att polisen borde vara mer inblandad i sammankallandet av samråd, fastän dagens rutiner innebär att det som huvudregel är socialtjänstens roll. Vi menar att det mest naturliga förfarandet (som oftast används i Sverige) är att initiativet kommer från socialförvaltningen. Då kan man hålla samråd innan förundersökning inletts i "osäkra fall", frågan om polisutredning ska inledas blir då en fråga som diskuteras på samrådet. Hur samråd ska initieras och organiseras bättre tycks vara ett spörsmål som bör tas upp och diskuteras i samarbetet.

Över huvud taget är det en vanlig synpunkt bland medarbetarna att verksamheten på barnhuset borde vara mer reglerad, dels genom anvisningar från regeringen, dels genom avtal mellan samrådsenheterna. För att barnhuset ska fungera som en självklar organisation för barnets bästa bör det finnas regler som innebär att varje enhet ska uppfatta det som en skyldighet att ingå och delta i samarbetet. Idag är samarbetet lite för lösligt och innebär att en enhet kan välja att avstå från samarbetet, i enskilda fall eller som policy.

Slutligen ställdes frågan till enkätdeltagarna om Åland är för litet för ett "riktigt barnhus", dvs. verksamhet i ett eget hus med samordnare och förhörsrum. Mer än hälften svarade ja på den frågan, medan en del andra svarade "vet ej" och bara en svarade "nej". Någon tillade att det väsentliga inte är hur verksamheten organiseras utan hur den fungerar för barnen och en annan att man kanske kunde tänka sig ett fördjupat samarbete med Tallbacken. Att barnhuset kräver resurser och kanske innebär att andra verksamheter får ett sämre ekonomiskt eller personellt utrymme måste kunna motiveras. Detta sker främst genom att man i sin praktiska verksamhet visar på goda resultat, att syftet är gott – att stödja utsatta barn på bästa sätt – är det ingen som tvivlar på.

4. Diskussion

4.1. Sammanfattning

Barnhuset på Åland har en bra grund. De myndigheter som samverkar på huset har alla en mycket positiv syn på verksamheten. Att gå tillbaka till den tidigare splittrande verksamheten är knappast tänkbart. Den handbok, "Barnhusmodellen", som utarbetats är mycket bra – den både förklarar barnahusidén på ett inspirerande sätt och utgör en praktisk handledning i den praktiska verksamheten (bl.a. genom att där publicera de lagregler som aktualiseras när myndigheter har att handlägga ärenden med utsatta barn).

Det främsta problemet med verksamheten idag är att utredningarna tar för lång tid och detta är ett problem som måste åtgärdas – barnen kommer i kläm om inget händer i ett pågående ärende. För att åstadkomma en snabbare handläggning bör rutinerna stramas upp. När det gäller akuta, grövre fall, där det handlar om användning av tvångsmedel mot den misstänkte (t.ex. husrannsakan och anhållande/häktning) är det i regel inget problem med att arbeta snabbt (eftersom hanteringen kräver snabbhet både i bevishänseende och med hänsyn till den misstänktes rättigheter). Det är i de lite enklare fallen som man behöver hitta vägar för att bedriva utredningarna snabbare. Schemalagda samråd är ett förslag som tagits upp i vår utredning, och med god beredskap kan barnhuset i bästa fall hålla förhör med barnet redan samma dag som samrådet (vilket har den fördelen att deltagarna är beredda att stanna kvar och lyssna på förhöret, varefter man eventuellt kan återuppta samrådsmötet för att diskutera åtgärder). Detta förfarande förutsätter i regel att förundersökning inletts, vilket också ger möjlighet att förordna om målsägandebiträde för barnet redan till samrådet. Troligen kan en sådan rutin inte tillämpas över hela linjen, men den kan kanske ändå vara en huvudlinje.

Barnhuset borde också ha ytterligare en utredare från polisen. Med den (utmärkta) rutin man tillämpar för förhören, med två förhørsledare som jobbar ihop, blir arbetsbelastningen en central fråga. Om den ene av utredarna är på kurs, annan kommendering, semester eller sjukledighet betyder detta antingen att man får frånga sin rutin eller att man får vänta tills han/hon är tillbaka. Detta blir då en flaskhals i utredningen och skapar onödiga fördröjningar. Även om man inte kan stationera fler barnutredare på barnhuset vore det lämpligt att ytterligare ett par poliser fick utbildning på barnområdet och kunde rycka in akut i de fall där det finns förhinder bland de ordinarie. En annan flaskhals finns i de fall barnets utsaga ska granskas av psykologer (vid Helsingfors universitetssjukhus), vilket leder till stora fördröjningar. Mer generellt är det inte bara hos polisen som handläggningen tenderar att ta för lång tid – detsamma gäller även åklagare och domstol.

När det gäller det konkreta samarbetet i barnhusets ärenden kan man konstatera att många av fallen är av relativt lindrig och enkel natur, särskilt när det gäller barnmisshandel (– annorlunda vid sexualbrott). Det kan innebära att man förenklar verksamheten i ett sådant fall, t.ex. avstår från samråd, håller samråd med bara några deltagare, underlåter

läkarundersökningar och inte ser eventuellt behov av stöd (t.ex. via BUP). Detta innebär en fara för utredningskvalitén; tanken bakom barnhuset är ju att den samlade kompetensen ska innebära fullödig utredningar och optimala åtgärder för barnet. I många fall kan det vara så att det till synes enkla fallet senare visar sig innehålla djupare och svårare problematik. Misshandelstillfället som kommit upp i anmälan kan vara det sista i raden av långvarigt utövad våld mot barnet, att aga används som uppfostringsmetod eller att barnet lever i ångest och rädsla på grund av en hotfull atmosfär i hemmet. Vid djupare undersökningar visar det sig också ofta att även eventuella syskon är drabbade. Av dessa skäl är det alltså viktigt att BUP och läkare är med vid samråden. Samma risk, att utredningen blir ytlig och begränsad till just det anmälda brottet, finns också vid de lindriga sexualbrotten. Finland är känt i Norden för att ha haft läkarundersökning som "obligatoriskt" inslag i utredningen när barn misstänks ha blivit utsatt för sexualbrott (vilket alltså betyder att andelen undersökta barn är mycket högre än i Sverige). I Ålands ärenden 2014 finns det några sexualbrottsfall där sådan undersökning inte vidtagits – och i några fall är avståendet motiverat, men generellt sett bör det tillhöra en rutin.

Enligt våra enkäter ser deltagarna i barnhusverksamheten inga större problem med *sekretessen*; man respekterar varandras olikheter. Ändå är vi av uppfattningen att sekretesshänsyn kan inverka negativt på samarbetet och på utredningsviljan. Särskilt på mindre orter, där "alla känner alla", finns en befogad rädsla hos socialtjänsten för att det ska komma ut rykten om att en viss person är misstänkt för brott mot barn. Om personen dessutom är välkänd inom kommunen (eller om socialarbetaren rentav känner personen ifråga) kan det finnas ett motstånd mot att gå till samråd "för tidigt". Ärendet får förbli en egen "hemlighet" inom kommunen tills man kommit längre i utredningen. Även vid samråd eller pågående utredning kan det finnas en benägenhet att vara restriktiv med information om fallet. Därigenom förhindrar man de övriga experterna att få en god helhetsbild och ett bra underlag för sina bedömningar av risker och bevis. Å andra sidan är det viktigt att den information som framkommer under samråd och fortsatt utredning stannar i utredningsgruppen och inte okritiskt förs vidare till andra medarbetare på arbetet. Risken med samrådsenheternas samarbete (och så många involverade utredare) är att innehållet i pågående utredning blir "allmän egendom". Detta kan i sin tur leda till invändningar från inblandade parter, t.ex. misstänkta, om att utredningarna inte utförs på ett rättssäkert sätt utan styrts av "fördomar" och förutfattade meningar som spritts bland utredarna.. Sammantaget vill vi därför betona att det är viktigt att sekretessfrågan diskuteras kontinuerligt i samrådsenheterna (och gemensamt i gruppen). Alla måste kunna lita på att information som lämnas vid samråd (eller under de gemensamma utredningarna) inte når utomstående, samtidigt som man inom gruppen ser till att all adekvat information avges så tidigt som möjligt. Kort sagt: Sekretesshänsyn får inte hindra möjligheten att uppnå barnets bästa.

Det är också viktigt att andra intressenter, t.ex. bland regeringens tjänstemän (och forskare anlitade av regeringen), har möjlighet att gå in och granska avslutade ärenden hos socialförvaltningen, i syfte att bedöma utredningskvalitén (och hur lagarna på området efterföljs). I vår utredning avstod vi – på grund av sekretessinvändningar – att granska socialförvaltningens akter i barnhusärendena. I stället fick handläggarna i barnskyddet hos varje kommun redovisa åtgärderna i sina ärenden i helt anonym enkätform och utan detaljinformation. Självfallet var detta ett sämre sätt att skaffa underlag för våra bedömningar.

Sammanfattningsvis gäller det, för att förbättra verksamheten vid barnhuset på Åland

- a) att utredningarna bedrivs snabbare
- b) att samråden blir en fastare rutin och att, som huvudregel, alla samrådesenheter deltar däri och
- c) att verksamheten (genom politisk reglering eller avtal mellan huvudmännen) får en klarare organisation

4.2 Framtiden

Ett perfekt barnahus ligger i en gammal patriciervilla med park någonstans centralt i regionens största stad. På huset har alla medarbetare sin arbetsplats, dvs. socialarbetare, kuratorer, poliser, åklagare, barnläkare, barnpsykiater m.fl. kommer dit varje dag och finns ständigt tillgängliga. I huset bör gärna finnas en avdelning även för terapi och annan rehabilitering. Så fort det kommer in ett nytt barnärende håller man ett samråd, gör en riskbedömning och en plan för fortsatt handläggning av ärendet.

För att ett barnahus ska kunna fungera på det sättet, som en permanent central för åtgärder till stöd för utsatta barn, krävs kanske att man tar emot i snitt ett barn om dagen året runt (dvs. över 300 barn per år). Är underlaget mindre blir det ett resursslöseri att låta specialisterna "sitta och vänta" på uppgifter. Alltså tvingas mindre barnahus att hitta mindre resurskrävande, mer flexibla samarbetsformer. Det kanske bara är en socialarbetare och en polis som finns på barnhuset permanent. De övriga - barnpsykiater, barnläkare, åklagare etc. – kallas till samråden och kommer in i ärendehanteringens vid behov. Om barnhuset har en bra central position, t.ex. ligger nära åklagarkammare och sjukhus, kan man få detta externa stöd snabbt och enkelt. Om det däremot är så att olika delar av utredningen måste ske på olika platser går man miste om en av grundidéerna med barnahus, nämligen att skapa en trygg och samlad tillflykt för utsatta barn. Det finns också en risk att de yrkeskategorier som inte finns permanent på huset får en mer perifer roll i utredandet och handläggningen är vad som vore önskvärt. En särskild risk är att de rehabiliterande åtgärderna kommer att ligga helt utanför barnhusets verksamhet och därmed försummas.

Åland kommer inte ha förutsättningar att upprätta och driva ett fullskaligt barnahus. Med det begränsade barnunderlaget måste man anpassa verksamheten till underlaget och välja flexibla lösningar. Vad man i första hand då bör tänka på är att involvera samtliga huvudmän (myndigheter) i arbetet, att alla yrkeskategorier får en klar och betydelsefull roll. För att garantera allas intresse kan det vara av vikt att den berörda myndigheten har ett ekonomiskt ansvar på huset. Vad som utgör en lämplig andel får bestämmas utifrån diskussioner om proportionell belastning efter insatsernas omfattning. Ett långsiktigt avtal om denna fördelning bör alltså finnas. Det är också viktigt att varje myndighet rekryterar de mest engagerade och kompetenta medarbetare man har till barnhuset. En möjlighet att

samordna arbetet med utsatta barn med arbetet mot familjevåld i allmänhet, dvs. att integrera barnverksamheten med arbetet till utredning och stöd för våldsutsatta kvinnor skulle kunna vara ett sätt att kompensera för att antalet barn är litet och effektivisera resurserna. Men en sådan lösning kan inte rekommenderas. Möjligen kan man tänka sig ett administrativt samarbete (ekonomi, lokaler, administration etc.), men själva utredningsverksamheten kan inte direkt jämföras och samordnas. Trots likheter finns det många skillnader mellan utsatta barn och utsatta vuxna och den kompetens som behövs är olika; när det gäller barn är det just expertkunskapen inom barnmedicin, barnpsykologi, barnpsykiatri och barnförhör som är specifika för barnhusen (och inte direkt användbara inom vuxensfären). Dessutom finns det en risk att barnen hamnar i bakgrunden om utredning (och stöd) även inriktas på de vuxna offren – eftersom det är enklare (både utredningsmässigt och psykologiskt) att utreda vuxna kan polis och åklagare komma att prioritera vuxenoffren, något vi kunnat se när vi granskat svenska förundersökningar. Även inom socialtjänsten kan det finnas en tendens att fokusera för ensidigt på familjens helhet och för lite på barnen när både barn och barnets mamma blivit misshandlade. Barnhuset behöver alltså stå på egna ben och inte sammanblandas med vuxenoffer.

Ett sätt att utnyttja resurserna bättre skulle kunna vara att barnhuset även tar emot barn (upp till 15 år) som är misstänkta förövare. Så sker t.ex. på 6 av barnhusen i Sverige. Detta är dock problematiskt, bl.a. då det kan finnas en risk att offer och förövare i samma ärende kan komma att mötas på huset, men också att den trygghetsskapande atmosfären blir svårare att upprätthålla.

Under alla förhållanden bör det finnas en rekommendation (eller en författning) som säger att alla utsatta barn ska utredas på barnhus. Skälet är inte enbart att ge barnhuset så stort underlag som möjligt, utan givetvis att den bästa och samlade kompetensen finns där. Det ska inte vara så att polisen beslutar att utreda ett barnärende "på vanligt sätt", t.ex. för att man redan börjat utredandet eller för att barnet är i tonåren. Det ska heller inte vara så att man bara utnyttjar barnhuset som ett förhörssrum med video och medhörning, men utreder vidare utan samråd och samverkan. Om det är oklart om ett ärende ska till barnhus eller inte – beroende på att brottet är "udda", t.ex. utpressning eller olaga frihetsberövande – ska presumtionen vara att barnhuset ska ta hand om ärendet. För att inte svårigheter att samordna agendor ska utgöra ett problem när man ska hålla samråd kan det vara en idé att schemalägga dessa till en fast tid, t.ex. varje torsdagsförmiddag, för att säkerställa att så många medarbetare som möjligt kan medverka.

Det nuvarande barnhuset på Åland utgörs framför allt av en "förhørsstudio" anpassad för medhörning. Huset är obemannat och används bara vid behov. Eftersom det ligger i nära anslutning till polishuset är det praktiskt för polis och brottsutredning, men det finns inte utrymme för de övriga yrkeskategorierna. Miljön i lokalen är inte heller särskilt välkomnande. När man nu – i samband med nytt polishus 2018 - ska flytta barnhusverksamheten till annan lokal finns det en del faktorer att beakta:

- a) Effektiviteten skulle förbättras väsentligt om barnhuset var permanent bemannat av en *samordnare* (förmodligen från socialförvaltningen), som organiserar verksamheten, kallar till möten, skriver protokoll, håller i arkivet, välkomnar barnen, bjuder på saft och bullar etc. Med ett sådant nav för verksamheten får den en högre dignitet och blir mer effektiv. Förmodligen kan utredningarna då bedrivas snabbare,

vilken vore en stor förbättring. Frågan är om Åland (med tanke på verksamhetens ringa omfattning) har råd med en sådan organisation, men koordinatören på barnhuset kan kombinera den uppgiften med ordinarie sysslor inom barnskyddet (eller polisen).

- b) När det gäller *lokaliseringen* av barnhuset är det givetvis en fördel för polisen om det ligger i närheten av polishuset. Å andra sidan ska barnhuset inte kunna associeras med polisverksamhet. Polisebilar och galler för fönstren är distraherande – för en del barn fantasieggande, för andra skrämmande – och den internationella erfarenheten är att det inte bör finnas ett synligt samband mellan polishuset och barnhuset. Även för andra yrkeskategorier än polisen är ett ringa avstånd till barnhuset en given fördel och ju mer samlad barnhusverksamheten är desto bättre är det också för barnen. Ju mer man kan skapa intryck (för barnen och deras föräldrar) att allt finns på samma ställe, desto bättre är det. Eftersom barnläkare är en kategori som det ibland kan vara svårt att inordna i en regelbunden (eller akut) verksamhet (eftersom arbetsinsatsen är begränsad) finns det också en given fördel att placera barnhus i närheten av ett sjukhus. I bästa fall finns det också en närhet mellan barnhuset och rehabiliterande verksamhet (t.ex. inom barn- och ungdomspsykiatri). Med ett nära samband blir det naturliga övergångar från de utredande till den vårdande insatsen för barnet. Samtidigt bör inte verksamheterna blandas ihop. Ett visst avstånd (annan lokal) är behövligt eftersom det annars är en risk att den senare verksamheten störs av den utredande (och att föräldrar och barn på BUP inte vill bli delaktiga i det offentliga rummet. Denna erfarenhet finns också på Åland, när barnhuset haft verksamhet på Tallbacken).
- c) Beträffande *interiören* finns det också många erfarenheter att hämta. Miljön ska vara varm, ombonad och lugn. Färger och tavlor som är ”upphetsande” bör undvikas, i stället ska man välja ljusa pastellfärger och varma textilier. I väntrummet ska det finnas leksaker för de mindre barnen och bekväma soffor/fåtöljer för de äldre. Leksakerna får inte vara för många eller krävande. Det kan vara mindre lyckat med byggsatser, pussel, tjocka böcker och liknande, eftersom barnen kan bli frustrerade när de tvingas avbyta lekandet. För de äldre kan det räcka med en vrå som inte liknar dagis, med skön sittplats där de kan sitta med sina mobiler eller läsa tidningar. Det är viktigt att det finns väntrum som är avskilda från själva verksamheten. Väntrummet (eller vid behov flera) bör således inte ligga i en hall vid ingången eftersom olika grupper då kan komma att möta varandra. Det ska också finnas bra utrymmen där föräldrar, socialarbetare, dagispersonal och andra medföljande kan vänta medan barnet förhörs. I bästa fall finns också ett undersökningsrum för läkare.

När det gäller själva verksamheten är det viktigt för kontinuitet och utveckling att den utvärderas med jämna mellanrum, att personalen får fortbildning och att man också försöker bedriva en *upplysningsverksamhet* gentemot allmänheten. Barnfamiljer ska känna till att det finns ett särskilt centrum för utredning av utsatta barn och veta att det där finns

specialister på området till barnens hjälp. Centret ska ses som en viktig resurs för barnens bästa, ett ställe där barnen känner trygghet. För att kunna bedöma kvalitén i verksamheten är det viktigt att det finns en välfungerande dokumentation av insatserna. Det bör finnas statistik som gör det möjligt att på årsbasis bedöma hur det ligger till med fördelningen mellan olika brott, kön och ålder och hur många ärenden som leder till åtal och fällande dom och vilka åtgärder som vidtagits av socialtjänsten. Hur väl barnhuset fungerar kan inte enbart baseras på medarbetarnas intryck och känslor – det behövs också siffror som visar att effektiviteten ökar.

Åland har lagt grunden för en bra verksamhet. Det gäller att se till att stödet för verksamheten på barnhus utvecklas ytterligare och inte minst att man får den ekonomiska uppbackning som krävs för att uppfylla målen.